

## Buiten Bantammerstraat

Dit is ongeveer wat het moet zijn. Vijftien centimeter woldraad, meer heeft ze niet nodig om de sokken van Johan en Anton te stoppen. Ze zet de olielamp, die ooit nog van haar moeder was, op de toonbank, hij kleurt de rustende winkel goud.

Ze wil de duimstok naast de woldraad leggen, om ongeveer, precies te maken, maar de gouden gloed weerhoudt haar daarvan. Ze richt haar blik op, kijkt rond. Haar gedachten dwalen af. De jongens hebben zoals ze had gevraagd de winkel klaar gemaakt voor morgen, de vloer geveegd, de voorraden gevuld, de weegschaal schoongemaakt. Johan is een strikte leermeester voor zijn broertje. Dat gaat goed. En de winkel brengt daarnaast meer dan genoeg op voor Lodewijk, haar en hun drie jongens. De Buiten Bantammerstraat trekt ook publiek van buiten Amsterdam. Ze kan bijna niet geloven dat zoveel mensen afkomen op het nieuwe station, het museum en het concertgebouw. Met deze voorspoed had ze zelfs genoeg gehad voor de tweeling en Anna. Ze schrikt van het idee. Zelden staat ze zich toe te denken aan de meisjes, hun meisjes, die het leven zo jong lieten. Wat zou het een ongelooflijk zestal geweest zijn. Maar de tweeling redde het nog geen maand, en Anna, haar Anna, hun Anna, werd door de pokken niet ouder dan vijf. Wat mist ze haar. Niet aan denken, niet over klagen.

Langzaam ademt ze uit. Wolkjes vullen de lucht. Ze brengt haar aandacht weer naar de wol en de duimstok en knipt vijftien centimeter af. Het bolletje wol legt ze terug op de garenkast. Er blijft meer dan genoeg over voor de klanten deze dagen.

Ze kijkt naar buiten om te zien of Lodewijk al in aantocht is. Na een blik in de lege nacht, pakt ze de olielamp bij het handvat en beweegt zich richting de trap, omhoog naar de keuken waar de kachel nog zacht gloeit. De donkere dagen zijn bijna achter de rug, denkt ze, februari is aangebroken.

\*

Eenmaal boven steekt ze haar hoofd om de hoek van de slaapkamer van de jongens, ze slapen. Hoe anders moet dat er uit hebben gezien in de tijd dat haar moeder na het overlijden van haar vader de winkel begon. Cornelie was zelf veertien jaar oud, haar jongste zusje nog geen jaar, de andere vijf zaten ertussenin. In deze slaapkamer lagen ze destijds met zevenen.

‘Past precies,’ zo hield haar moeder het gezin altijd voor.

Haar moeder, haar dappere moeder. Door de winkel redde ze het alleen, werk en opvoeden konden hand in hand gaan. Zelfs na haar relatief jonge overlijden bleef ze bij Cornelie, haar ziel zou de winkel nooit verlaten.

Dat haar moeder haar als oudste de winkel al voor haar overlijden toevertrouwde was geen vreemde gedachte, dat weet Cornelie ook. Toch is het fijn dat zij nu zelf Lodewijk naast zich heeft. Hij brengt de klanten naar de winkel. Lodewijk kent iedereen en iedereen kent Lodewijk. Men vertrouwt hem alles toe. Dat is niet gek. Ze weten wat ze aan hem als porder hebben: na een paar kloppen op de deur van zijn klanten is Lodewijk degene die een groot deel van de buurt al heeft gezien voordat het openbare leven begint. Als hij te laat is, komen zijn klanten dat vervolgens ook. Eigenlijk kan Lodewijk het ‘klanten kloppen’ met de huidige omzet wel laten. Maar geen haar op zijn hoofd die daaraan denkt. Hij is altijd om vijf uur wakker en verdient er aardig mee bij. Dat kunnen ze goed gebruiken om de jongens ook als ze ouder zijn nog degelijk onderwijs te bieden. En hij is graag onder de mensen.

De laatste sok is klaar. Haar dag daarmee ook. Ze staat op, recht haar rug en knoopt haar schort los. Lodewijk moet er nu toch elk moment zijn.

\*

Het zijn niet de gedempte geluiden van Lodewijk die haar wekken. Het zijn ook niet de paardenhoeven, de stemmen, de rijtuigen, de boerenkarren met verse melk en groenten die de stad binnen trekken. Het zijn ook niet haar kinderen. Het is iets in het onderbewustzijn van Cornelie dat al de hele nacht registreert, wat bij het ontwaken aan haar bewustzijn wordt doorgegeven: Lodewijk is niet thuisgekomen.

Bij dat besef schiet Cornelie wakker als door een speld geprikt. In een tel zit ze op de rand van haar bed, bindt haar haar in een knot en schiet in haar schoenen. Ondanks de onrust die ze voelt, kan ze het niet laten het matras van stro met vijf ferme slagen op te kloppen. Daarna loopt ze de dag in.

‘Johan! Opstaan!’

Johan heeft geleerd een bevel van zijn moeder meteen op te volgen. Hij weet precies wanneer er ruimte is voor wat uitstel of een wedervraag. Hoewel zijn zicht beperkt is door de geknepen spleetjes van zijn slapende ogen, ziet hij wel dat die ruimte er nu niet is. Het is ochtend, maar geen doorsnee ochtend.

‘Er zijn vijf bestellingen die voor zevenen de deur uit moeten. Was je, gooi kolen op het vuur en ga daarna meteen aan de slag. Vergeet niet het verkoopboek bij te werken. Ik heb je vandaag hard nodig.’

‘Maar natuurlijk moeder.’

‘Vraag Anton of hij kleine Lodewijk helpt.’

‘Dat zal ik doen.’

‘Ik moet nu naar de Nieuwmarkt.’

Cornelie wil Johan niet belasten met haar zorgen over Lodewijk.

‘Voor voorraad,’ voegt ze er daarom aan toe, hoewel Johan echt wel weet dat dat elke morgen het gebruik van zijn moeder is.

\*

Met haar schort voor snelt Cornelie de trap af, trekt met een ruk de deur van de winkel open en stapt naar buiten. Daar zal Lodewijk vast staan te praten, of misschien loopt hij al over de Nieuwmarkt. Met haar hand nog op de klink van de inmiddels gesloten deur en haar rug naar de straat hoort ze voetstappen die steeds luider worden.

‘Cornelie van der Burg?’

Cornelie wendt haar blik direct naar het geluid.

‘Dat ben ik, meneer.’

‘Aangenaam. Gaat u uw winkel alstublieft weer binnen. Ik wil met u spreken.’

Cornelie laat de klink los en draait zich naar de man.

‘Mag ik vragen wie u bent en waarom u mij wilt spreken?’

‘Mijn naam is Frederik Franszen, ik ben nachtwacht en heb vannacht gesurveilleerd. Mijn dienst zit erop, maar niet voor ik u heb gesproken. Het is beter als we binnen verder praten.’

De onrust die die ochtend bij het ontwaken beslag legde op Cornelie heeft haar hart inmiddels tot haar keel gebracht.

‘Het gaat toch niet over Lodewijk? Vertelt u het maar. Dan zijn we net zo snel klaar.’

‘Het is beter als we binnen verder praten,’ herhaalt de nachtwacht, nu wat feller van toon.

Met een ‘na u’ opent Cornelia de deur van de winkel. De nachtwacht gaat op haar uitnodiging voor Cornelia langs, Cornelia sluit de deur en blijft vervolgens staan waar ze staat. Ze wil niet horen wat de man nu gaat zeggen. Toch knikt ze kort en dwingend naar de nachtwacht, haar kaken stijf op elkaar en haar ogen wijd open. Hij begrijpt daaruit dat hij niet langer moet wachten met het antwoord op haar vraag.

‘Het gaat inderdaad over uw man, Lodewijk. Ik heb slecht nieuws. Ik zou het u liever niet vertellen, maar het is gezien de situatie beter dat ik nu wel met u spreek. Het is ook belangrijk dat niemand hiervan weet. Ook politie niet.’

Dit verzoek tot zwijgen. Deze gespannen opdracht. Het is niet de eerste keer dat Cornelia die krijgt. En precies dat maakt haar zierend.

‘Zou u niet beginnen te vertellen wat er aan de hand is, voordat u mij bevelen geeft?’

De briesende woorden van Cornelia overvallen de nachtwacht. Ze doen daarmee wat ze moeten doen en brengen hem tot de kern van zijn verhaal.

‘Uw echtgenoot is vannacht verdronken in de Waalseilandsgracht. Hij is in het water geduwd en niet meer bovengekomen.’

De woorden van de man doorsnijden Cornelia. Als door een zweep geslagen knikt ze haar nek met gesloten ogen naar voren, haar warme gezicht valt als een hefboom in haar koude vingers.

Door die vingers heen kermt ze dat dit niet waar kan zijn, dat dit nooit zou gebeuren. Cornelia blijft de zinnen herhalen, terwijl ze het zicht naar de wereld van zich weghoudt en de opwellende tranen als een brok in haar keel bewaart. De nachtwacht perst zijn lippen op elkaar en zoekt naar woorden in zijn ineengevouwen handen.

‘Misschien, het zou kunnen, misschien weet u niet alles over Lodewijk, mevrouw. Misschien is dat het. En ik begrijp natuurlijk ook dat het een schok voor u is.’

Cornelia haalt haar handen van haar gezicht. Haar lege ogen richten zich op de man, maar zien hem niet. Zijn woorden galmen oorverdovend na, alsof de winkel ze niet wil absorberen, ze niet kan laten rusten. Alsof de winkel de woorden niet kan gebruiken.

‘Uw echtgenoot is vannacht verdronken in de Waalseilandsgracht.’

‘Uw echtgenoot is vannacht verdronken in de Waalseilandsgracht.’

Cornelies hoofd vult zich met beelden van Lodewijk die wanhopig te water valt. Even flitsen haar gedachten naar december toen Lodewijk door het ijs zakte en daar met moeite weer op kwam. De doodsangst in zijn ogen zal ze nooit vergeten.

Er was dit keer niemand bij hem om hem daar doorheen te helpen.

De brok in Cornelies keel laat haar bijna stikken. De tranen houdt ze niet meer tegen, ze stromen over haar droge wangen. Met vlakke hand veegt Cornelia ze aan weerszijden weg.

‘Ik zou u willen vragen mij nu alleen te laten.’

‘Dat zal ik doen.’

De nachtwacht aarzelt.

‘En nog heel even. Dat u het begrijpt. Laten we het er op houden dat Lodewijk is vertrokken, verdwenen. Dat is beter voor uw veiligheid en die van uw kinderen.’

Cornelia antwoordt de nachtwacht met een felle blik naar de deur.

\*

De winkelbel rinkelt op het vertrek van de nachtwacht, maar kan de woorden die in Cornelies hoofd nagalmen niet overstemmen. Ze draaien, gieren, brullen in haar hoofd en door de winkel. Cornelia staat er middenin. De woorden kaatsen tegen ieder raam en elke plank. Na elke kolkende ronde raken ze haar hart, scheuren er een flard af en komen na een ferme duw, naar ver weg van haar, versneld terug. Cornelia duwt ze weg om zich te behoeden voor het verdriet. Ze kent verdriet te goed om zich ervoor open te willen stellen, om de nachtwacht te geloven, maar ergens weet ze dat het wegduwen van zijn verhaal de realiteit niet zal veranderen. Haar verblijf buiten de stroom van woorden is daarom alleen voor nu, voor nu heel even, de meest veilige plek.

Maar zoals vaker is de tijd voor Cornelia niet ruimhartig. Vanuit de gekunstelde veilige plek grijpt de trap haar aandacht, want daar, hoog en zo klein als hij zich maar kan maken, zit op de uiterste trede met zijn armen om zijn knieën, Johan. Hij knijpt ze tegen zijn borst, zijn knieën, met witte knokkels op zijn handen, zo stevig, alsof hij daarmee nog kan bijsturen, nog kan weggkomen van het verhaal waarbij hij net een ongenode luisteraar was.

Johan houdt zijn ogen gesloten, maar weet dat hij door zijn moeder inmiddels is gezien. Zijn lange wimpers, aan elkaar geplakt van het zoute vocht dat hij zo graag tegen wil houden, slaan zich op. Johan kijkt zijn moeder recht aan. Haar ogen vertellen hem meteen wat zijn hart niet wil weten.

De ruimte verstilt heel even onder hun oogcontact en zonder dat te doorbreken beweegt Johan, terwijl zijn ogen die van zijn moeder vasthouden, zijn hoofd van links naar rechts, zo langzaam dat het haast ongemerkt gebeurt, en terug, van rechts naar links. Cornelia begrijpt zijn vraag. Ze antwoordt met de kortste knik die ze ooit maakte, met een knik die ze eigenlijk niet wil geven, niet aan hem, met een knik, die zo kort als hij is, voor haar zoon startsein is om al het statische in de ruimte tot ontploffing te brengen. Een oerkracht overmeestert het kleine hoopje dat Johan is. Zijn handen, tot grove vuisten gebald, bonzen op de traptrede, tot het hem pijn doet. Zijn lijf, in het moment dat van een man geworden, richt zich langzaam op, vult zich met lucht en buldert het uit.

Dat het niet zijn vader mag zijn. Niet precies zijn vader. Dat het niet kan, dat hij niet zomaar weg kan zijn. Dat deze onbetrouwbare boodschapper niets te zeggen heeft over hun leven. Niets over zijn vader.

Onophoudelijk doorklieft de rauwe rand van zijn geluid de woordenkolk en de stilte in één keer, het vult alles wat er is en alles wat er voorlopig zal zijn.

\*

De dag die volgde was er een die moest worden geleefd. Dat is inmiddels gebeurd. Net als de avond tevoren zoekt Cornelia al staand de geborgenheid van de kachel. Maar echt verwarmen kan het ding haar niet.

Anton en kleine Lodewijk, die ochtend geraakt door de hartenkreten van hun oudere broer, hadden ogenschijnlijk aan een paar woorden genoeg om de tijding tot zich te nemen: vader was weg. Te jong om zich voor te kunnen stellen dat hun vader de volgende dag niet gewoon de winkel binnen zou stiefelen met een luidkeels ‘goedemorgen!’, doorliepen de jongens de dag als elke andere. Uiteindelijk volgde het

hele gezin hun voorbeeld. Er werden deze dag geen onnodige vragen gesteld, er was geen plaats voor gekkigheid of guitigheid. Er werd gewerkt, klanten deden hun inkopen, konden zelfs rekenen op een beheerste glimlach van hun vertrouwde winkelierster. Al moet het geheel de invoelende bezoeker ontwijfelbaar ijsig hebben gemaakt.

Ook na sluitingstijd verliep het als gebruikelijk. Johan haalde bij de water- en vuurwinkel heet water. Ook bracht hij gewoontegetrouw gloeiende kolen mee, voor een behaaglijke avond. Maar ook die kolen zijn uiteindelijk gedoofd en de jongens zijn gaan slapen.

\*

Alleen Cornelia is nog in de keuken. De chaos die haar die ochtend overmeesterde is bedaard. Om haar heen is niet veel, niets of niemand, behalve de lege stoel van Lodewijk.

De aanblik daarvan brengt haar terug naar het begin van de winter. Lodewijk wist te veel, dat was zijn boodschap. Hij wist te veel over de toenemende illegale handel in het verslavende opium door de Chinezen in hun deel van de stad: hoe het smokkelnetwerk liep, wie daarbij betrokken waren. Het vervelende was dat de betrokkenen inmiddels ook bevroedden dat Lodewijk op de hoogte was. Het kon zijn einde betekenen.

Cornelia eiste natuurlijk meteen dat hij naar politie zou gaan, maar Lodewijk bleef overtuigd dat dat hem niets zou opleveren. Hoe vaak moest hij nog zeggen dat een winkelier niets hoefde te verwachten van de staat? Veiligheid was het laatste dat de overheid zou bieden, ze moesten het zelf rooien. Die verantwoordelijkheid konden ze echt wel dragen, het zou wel goed komen. Daarnaast zou het klikken bij de overheid voor hem net zo goed tot represailles kunnen leiden. Ze moest er gewoon met niemand over praten.

Had ze moeten volharden? Was ze dan niet alleen geweest op dit kille moment? Moet ze nu volharden en de instructie van de nachtwacht volgen? Zal het noodlot van Lodewijk een levenslang geheim blijven tussen haar en Johan? Zal ze veinzen dat hij met de dageraad is vertrokken? Zal ze geen afscheid voor hem houden, ook al zal zijn lichaam voor altijd in de gracht rusten?

Cornelies blik laat de lege stoel niet los. Vragen zonder antwoorden blijven in haar opwellen, steeds en van voren af aan.

Ze spant haar schouders, trekt ze op, bolt haar rug naar voren, om zich kleiner te maken tegen de kou. Een scheut van pijn trekt door haar onderrug. Haar handen, rood en gloeiend, bonzen met elke hartslag mee, de kloven bijten, ze trillen terwijl Cornelia ze als twee versleten werktuigen voor de dovende kachel houdt.

Lodewijk zou haar nu aanraden te gaan rusten. Het een nachtje te geven.

Ze hoort zijn stem. Zijn verwarmende klank gaat dwars door haar heen, doet een zenuw onder in haar buik opleven, laat haar tranen de weg naar haar ogen vinden. Het gaat zo schielijk, alsof de tranen gewend zijn in deze keuken, op deze plek aan het einde van de dag te stromen.

Het zijn niet alleen haar eigen tranen die haar ogen doen prikken en haar wangen verwarmen. Het zijn ook de tranen van haar moeder, zoals zij ze op deze plaats moet hebben gelaten. Cornelia laat zich door dat besef en de tegenwoordigheid van haar moeder omhelzen.

★

Vandaag zijn het wel de eerste karren op de koude stenen van de straat die Cornelie wekken. Snel daarna klinkt van onderuit de winkel de winkelbel en een stevig ‘goedemorgen’. Het is Johan die terugkeert van zijn eerste ronde klanten kloppen. Zijn stem laag, zijn stappen fier. De man die Cornelie gisteren voor het eerst in hem zag is gebleven. Net zo verantwoordelijk als Lodewijk.

Dit is ongeveer wat het zal zijn, gaat door Cornelie heen als ze haar bed opnieuw met vijf slagen opklopt. Dit is wat het hier, hier in de winkel in de Buiten Bantammerstraat altijd moet zijn geweest. Ze roept de jongens uit bed.

Aan het gestommel hoort ze dat ze haar hebben begrepen. Ze weten wat ze moeten doen. Cornelie weet dat ook. Na een snelle tocht van de trap, stapt ze routinematig naar buiten. Als ze de straat uit kijkt ziet ze rokerige mist over de Waalseilandsgracht trekken. De kleuren van het ochtendlicht verraden dat die mist snel zal worden verjaagd, ook al is de zon nog niet echt te zien.

Cornelie sluit de deur. Met haar hand nog op de klink, denkt ze aan de nachtwacht, aan de luide voetstappen. Geschrokken kijkt ze over haar schouder, maar beseft gelijktijdig dat haar niets meer te vertellen is, dat de nachtwacht hier nu niet zal zijn, en dat ook zij niemand wat te vertellen heeft.

In de leegte van de straat vindt ze bevestiging. Daarna loopt ze de dag in.

★